

Chợ Bến Thành Phạm Mộng Chương

LTS: Rất nhiều người, kể cả những ai sinh trưởng tại chính trên đất Sài Gòn cũng không hề để ý tới ngôi chợ nằm giữa thủ đô VNCH, đã được thế giới tôn vinh là hòn ngọc Viễn Đông, đó là ngôi Chợ Bến Thành, có nguồn gốc từ đâu và dòng lịch sử của nó ra sao? Chúng tôi xin cống hiến bạn đọc một bài đặc biệt nói về ngôi chợ nổi danh này. Bài viết được trích ra trong Danh Cảnh Việt Nam của Họa Sĩ Phạm Mộng Chương biên khảo trong mục “Cảnh Đẹp Sài Gòn”, ông đã đề cập tới ngôi chợ Bến Thành hay còn gọi là chợ Sài Gòn, nơi mà những ai đã có thời gian cư ngụ tại thành phố này không thể nào không biết tới.

Chợ Bến Thành Xưa

Chợ Bến Thành còn gọi là chợ Sài Gòn trước đây hơn một thế kỷ được lập nên ở phía sông Bến Nghé gần với thành Gia Định. Theo trong cuốn Gia Định Thành Thống Chí của Trịnh Hoài Đức viết năm 1882, trong đó đã diễn tả khu chợ Bến Thành hồi ấy như sau:

“Phố xá rất ư trù mật, khu chợ nằm dọc theo bên sông. Hàng năm vào mỗi cuối tháng giêng có ngày Tế Mạ (ngày lễ tế thần của Quân Đội

Hoàng Gia) những ngày này đều có tổ chức các cuộc thao diễn hải quân của triều đình tại đây.

Bến sông này buôn bán tấp nập, có nhiều đò thuyền qua lại đưa đón các doanh nhân ngoài sông biển vào bờ. Đầu bến về phía Bắc là rạch Sa Ngự (tên của một con rạch thời ấy, sau được lấp đi và gọi là Kênh Lấp) nơi này có cầu ván bắc ngang, hai bên đầu cầu, nhà ngói xây lên san sát, nơi đây bày bán đủ thứ hàng hóa thịnh hành thời ấy. Dọc theo hai bờ sông, thuyền bè buôn bán, lớn nhỏ cập bến tấp nập”.

Cũng theo các tài liệu ghi lại thì lúc đầu, chợ Bến Thành ở phía Đông huyện Bình Dương (lúc đó Bình Dương còn là một huyện của thành Gia Định). Vì chợ này dọc theo bến sông trước thành Phiên An (Gia Định) nên được gọi là Chợ Bến Thành (có ý nghĩa là ngôi chợ tọa lạc tại bến sông của thành Gia Định). Chợ ở khoảng giữa, tính từ cột cờ Thủ Ngũ đến đầu đường Nguyễn Huệ sau này. Đến năm Minh Mạng thứ 14 (1883), triều Nguyễn trải qua cuộc binh lửa với Lê Văn Khôi, phố chợ này đã bị tàn phá đi rất nhiều, nên không còn được nguyên vẹn như lúc đầu.

Đến thời kỳ người Pháp đánh chiếm thành Gia Định, thì chợ Bến Thành được dời về khu Kênh Lấp (ở quãng giữa đường Nguyễn Huệ) nên chợ lúc đó xây dựng trên khu đất

sau này là nhà Ngân Khố (trước năm 1975). Sau đó ngôi chợ bị hỏa hoạn, vì chợ được thiết kế toàn bằng tre nứa nên dễ bắt lửa và đã hoàn toàn thiêu rụi.

Thời Pháp thuộc, chợ Bến Thành được dựng lại tại phía trong đường Kênh Lấp (chỗ đường Nguyễn Huệ), chợ được cất bằng cột sắt và có mái tôn che với tường xây bằng gạch, rất khang trang. Thời đó đường Nguyễn Huệ có con kênh chạy từ bờ sông Bến Nghé tới cuối đường Nguyễn Huệ (chỗ mà sau này là Tòa Đô Chính Sài Gòn), rồi con kênh rẽ sang phía Nhà Hát Tây (sau này là nhà Quốc Hội) và chạy dài tới Sở Thú bên cầu Thị Nghè.

Con kênh ở đường Nguyễn Huệ hồi đó vì có phố chợ Bến Thành, nên tại hai bên bờ kênh, người Việt, người Hoa, người Chà, người Miên... xây nhà san sát để buôn bán. Xen kẽ vào có nhiều nhà lầu của người Pháp, xây lên để ở, làm văn phòng, thiết lập các hãng buôn. Sau này còn lại dăm ba căn ở gần ty Ngân Khố, vài nhà của người Hoa mở ra bán hủ tiếu, thịt quay, cháo cá, cà phê, mấy tiệm thuốc bắc và đôi ba tiệm của các chú người Ấn bán vải, tạp hóa, cari, nước hoa...

Phố chợ mỗi ngày một thêm sầm uất vì là nơi trên bến dưới thuyền cho nên người dân lục tỉnh lui tới mang hàng lên bán rồi mua hàng về. Tờ báo Lục Tỉnh Tân Văn xuất bản thời kỳ đó, cũng đã thuê hai căn phố lầu trong khu này để tiện việc giao dịch với độc giả và các phóng viên từ các tỉnh lui tới. Các hương chức ở các vùng quê cũng như các điền chủ từ miền lục tỉnh hay đi thuyền, tàu đò lên Sài Gòn chơi hoặc mua sắm đồ đạc đều tới khu Chợ Bến Thành này để thuê khách sạn, vì nơi đây gần chợ và ăn nhậu suốt đêm.

Thời kỳ đó khu này đã có Nam Trung khách sạn mở ra với sự góp vốn của nhiều cổ phần, có ban quản trị và sổ sách giấy tờ kế toán rất phân minh. Đặc biệt tại Nam Trung khách sạn mỗi tối từ 17 giờ đến 23 giờ đều có ca nhạc, sau đó có cô đầu hát xướng ngoài ra cũng có cả hát xiếc để dành cho giới trẻ.

Được ít năm sau chính quyền Pháp tại Sài Gòn cho lấp con kênh để biến thành con đường lớn chạy từ mé sông tới tòa đô chính với những văn phòng, cơ sở hành chánh của người Pháp như ở Ngân Khố, sở Thương Chánh... và con đường này được đặt tên là đại lộ Charner (tên của một sĩ quan Hải Quân Pháp tiến chiếm Nam Kỳ).

Ngôi chợ Bến Thành lại một lần nữa dời về địa điểm mới, nhưng ở khu phố chợ cũ, người Hoa vẫn duy trì những quán cà phê, bán cháo cá, bán hủ tiếu và vài tiệm thuốc bắc hay các thực phẩm như miến, bóng cá, vi cá, âm, nhung, yến, vây cá... Cũng vì gần bến sông, chiều chiều người dân chài lưới bên rạch gần đó, mang tôm, cá, cua và rau quả tươi... lên bán ở khu phố này. Vì vậy người ta gọi là Chợ Cũ, ngày nay khu chợ cũ vẫn duy trì và họp mỗi ngày.

Chợ Bến Thành hiện nay

Chợ Bến Thành hiện nay gọi là “Chợ Bến Thành Mới” hay cũng còn gọi là “Chợ Mới Sài Gòn”. Khi người Pháp có dự án chỉnh trang để mở rộng đường phố Sài Gòn và Chợ Lớn. Người ta đã cho dời ngôi Chợ Bến Thành cũ từ Kênh Lấp đường Nguyễn Huệ về khu Bùng Binh.

Ngôi chợ mới này được khởi công xây cất vào đầu thế kỷ XX, năm 1912 đến năm 1914 thì hoàn thành. Chợ được xây trên khu đất rộng 10.000m², vây quanh bởi bốn con đường: Lê Lợi, Lê Thánh Tôn, Phan Bội Châu, Phan Chu Trinh. Chợ xây bằng gạch, cột kèo bằng sắt, mái ngói, có một tháp cao tầng trên bốn phía đều có gắn đồng hồ chỉ giờ để tiện lợi cho khách đi chợ biết giờ giấc.

Ngày khánh thành “Chợ Bến Thành Mới” được tổ chức thật rầm rộ, người các tỉnh từ miền Đông tới miền Tây được thông báo trước hai ba tháng nên khắp nơi người ta nô nức hẹn nhau tới ngày khai trương để mua sắm và thăm cảnh Chợ Bến Thành Mới. Các thương gia người Hoa, người Chà... thi nhau đổ xô tới giành mua sạp để bán thuốc lá, tơ lụa, thực phẩm...

Người lục tỉnh được tin ngày khai trương chợ mới Sài Gòn đã nói với nhau “xem được lễ Tắt tân thị một lần, chết cũng sướng thân”. Ngày khai trương, sáng hôm khai mạc có múa lân, thao diễn võ thuật, nhạc bát âm và có cả ban nhạc của nhà binh Pháp tới hòa nhạc giúp vui. Buổi tối hôm khai trương, đèn xanh đỏ giăng xung quanh chợ sáng trưng, người đi lại đông nghẹt hơn cả ngày Tết.

Chợ Bến Thành duy trì đã được hơn một thế kỷ. Cột sắt đã rỉ, mái ngói hư nát, dân thành phố Sài Gòn năm 1970 đã lên tới 4 triệu người, ngôi chợ trung tâm thành phố được xây từ đầu thế kỷ XX đến nay coi như lỗi thời, không có đủ sức chứa cũng như tiện nghi cho người bán kẻ mua từ nội và ngoại thành đổ về. Vào năm 1970, chính phủ VNCH đã có dự án xây cất lại một chợ Bến Thành mới nữa thay thế cho ngôi chợ hiện nay.

Lúc đó chính phủ và hội đồng thành phố Sài Gòn đã mở cuộc thi vẽ đồ án kiến trúc để xây ngôi chợ mới thật khang trang, đầy đủ mọi tiện nghi cho xứng đáng với ngôi chợ của Thủ Đô và cũng là hòn ngọc Viễn Đông. Đã có 8 đồ án được gửi tới dự thi, trong đó có đồ án của kiến trúc sư Huỳnh Kim Mãng đoạt giải nhất.

Đồ án xây cất Chợ Bến Thành Mới

Dự án của kiến trúc sư Huỳnh Kim Mãng dự trù sẽ xây cất trên khoảng đất rộng 12.000m² của nền chợ hiện tại. Đồ án kiến trúc ngôi Chợ Bến Thành Mới này gồm có những đặc điểm được thể hiện như sau:

- Chợ có một tầng hầm dùng làm nơi đậu xe (parking lot), tầng trệt là nơi bán thực phẩm tươi, lầu 1 và 2 bán các mặt hàng tạp hóa khô, hàng vải, bách hóa, các văn phòng, các chi nhánh ngân hàng. Lầu 3 là nơi giải trí cho trẻ em v.v... Ngôi chợ mới này có đầy đủ tiện nghi với hệ thống điện nước, các phương tiện vệ sinh, thang máy, bưu điện v.v...

Theo phần trình bày của tác giả thì ông và các cộng sự viên đã dành ra hai tháng để điều nghiên địa hình và thực hiện đồ án trong 2 tháng với 30 họa viên cộng tác làm việc ngày đêm.

Ông cho hay cái khó khăn là ngôi chợ cũ đã được xây dựng trên một diện tích không được rộng cho lắm, bởi vậy cho nên phần nghiên cứu sao cho ngôi chợ mới phải có một lối kiến trúc đặc biệt để tượng trưng cho một ngôi chợ tọa lạc giữa một thủ đô mang danh là hòn ngọc Viễn Đông. Ông đã tận dụng toàn thể diện tích ngôi chợ cũ gồm phần phía trước, cũng như khu bán trái cây phía sau, và tìm cách gia tăng diện tích rộng hơn nữa bằng một lối rất ư táo bạo như sau:

Ngôi chợ sẽ xây cất nhiều tầng. Tầng sâu dưới đất dùng làm bãi đậu xe có sức chứa được gần 200 chiếc xe hơi. Tầng trệt cao khỏi mặt đất hiện hữu là 1 thước. Các gian hàng chung quanh tầng trệt sẽ là nơi bày bán thịt heo, thịt bò... Gian hàng kế là nơi bán trái cây, hoa quả. Khu bên trong là nơi của các sạp bán cá, khu này sẽ thiết kế thấp xuống để giữ vệ sinh cho khu bên ngoài, phía trên có ánh sáng thiên nhiên trực tiếp rọi vào, thông thoáng và rộng rãi.

Lầu 1 là nơi bán chạp khô, bách hóa các loại. Lầu 2 bán quần áo, tơ lụa, nơi đặt chi nhánh của các ngân hàng tư. Lầu 3 sẽ là thế giới riêng biệt cho nhi đồng với nhiều trò giải trí, tiệm bán đồ chơi, sách báo, nhà giữ trẻ... Theo kiến trúc sư Măng thì đây là một dự trù nhằm giúp đỡ giới bạn hàng có thể gửi con cháu trong khi bận công việc buôn bán cũng như những khách đi chợ có thể đem gửi con để khỏi bận bịu trẻ nhỏ đi theo khi vào chợ sắm sửa.

Nơi sân thượng cũng thiết kế nhiều nhà hàng, quán ăn. Ngoài ra trên tầng này còn có cả rạp chiếu bóng, rạp cải lương. Phía trước nóc chợ vẫn có một ngôi tháp cao 50m, bốn phía mặt tháp có gắn đồng hồ chỉ giờ, phần trên của ngôi tháp này sẽ là nhà hàng và phòng trà mở cửa cả ngày đêm.

Chợ có thang máy cho khách, có hệ thống thang riêng để dành cho việc nâng cất hàng lên xuống, hệ thống thu rác để giữ vệ sinh trong chợ, lối đi để chuyển hàng hóa vào chợ hoặc chuyển lên lầu, tất cả đều riêng biệt, không lẫn lộn với lối đi của khách hàng.

Đặc điểm cần phải chú ý của thiết kế kiến trúc này là diện tích của các tầng lầu càng ở trên cao càng được nở rộng ra. Đây là một lối kiến trúc táo bạo vừa lạ, vừa đáp ứng nhu cầu của người mua kẻ bán càng ngày càng đông tại một thủ đô càng ngày càng phát triển.

Theo dự trù của năm 1972, kinh phí xây cất chợ Bến Thành lên tới trên 2 tỷ đồng. Rất tiếc rằng hồi đó ngân sách của Đô Thành Sài Gòn chưa có đủ để đáp ứng ngay cho nhu cầu trên. Công việc đã đành phải hoãn lại và chúng ta chưa làm được việc này.

Nguồn: <http://saigontimesusa.com>